

TRANSMILLIY KORPORATSIYALARNING O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTIDAGI O'RNI VA ISTIQBOLLARI**Foziljonova Niholaxon Fayoz qizi**

Namangan davlat universiteti talabasi

niholakhon06@gmail.com<https://orcid.org/0009-0002-9264-6724>

Annotatsiya. Ushbu maqolada transmilliy korporatsiyalarning O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni va istiqbollari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida TMKlarning investitsiya hajmi, ishlab chiqarishdagi ulushi, mahalliy biznesga ta'siri va kelajakdagi imkoniyatlari o'rganildi. Shuningdek, TMKlar bilan hamkorlikda yuzaga keladigan muammolar va ularni hal etish yo'llari ham ko'rib chiqildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, TMKlar O'zbekiston iqtisodiyoti uchun katta imkoniyatlar yaratadi, biroq ularning ta'siri mahalliy ishlab chiqaruvchilar va bozor barqarorligini hisobga olgan holda boshqarilishi lozim.

Abstract. This article analyzes the role and prospects of transnational corporations (TNCs) in the economy of Uzbekistan. The study examines TNCs' investment volume, share in production, impact on local businesses, and future opportunities. It also addresses challenges arising from TNCs' activities and possible solutions. The results indicate that TNCs create significant opportunities for Uzbekistan's economy, but their influence should be managed considering the interests of local producers and market stability.

Аннотация. В статье рассматривается роль транснациональных корпораций в экономике Узбекистана и их перспективы. Исследование охватывает объем инвестиций ТНК, их долю в производстве, влияние на местный бизнес и возможные направления дальнейшего развития. Также обсуждаются возникающие проблемы и пути их решения. Результаты показывают, что ТНК создают значительные возможности для экономики

Узбекистана, однако их деятельность должна регулироваться с учетом интересов местных производителей и стабильности рынка.

Kalit so‘zlar: transmilliy korporatsiyalar, O‘zbekiston iqtisodiyoti, investitsiya, ishlab chiqarish, kelajak istiqbollari, mahalliy biznes

Kirish. Bugungi kunda dunyo iqtisodiyotining yuragi transmilliy korporatsiyalar atrofida urib turibdi. Ular kapitalni, texnologiyani, bilim va tajribani bir mamlakatdan boshqasiga olib o‘tish orqali butun iqtisodiy tizimni harakatga keltiradi. Har bir davlat o‘z taraqqiyot yo‘lida ana shunday yirik korporatsiyalar bilan hamkorlik qilishga, ularni o‘z bozoriga jalb etishga harakat qilmoqda. Chunki TMKlar nafaqat investitsiya olib kiradi, balki zamonaviy ishlab chiqarish madaniyatini, yangi ish o‘rinlarini va innovatsion yondashuvni ham olib keladi. O‘zbekiston ham bu jarayondan chetda qolmagan. Mustaqillik yillaridan buyon mamlakat iqtisodiyotini ochish, xorijiy kapitalni jalb etish va global bozor bilan integratsiyani kuchaytirish yo‘lida katta ishlar qilindi. Ayniqsa, so‘nggi yillarda olib borilayotgan islohotlar bu yo‘nalishga yangi sur‘at berdi. Soliq tizimi soddalashtirildi, investorlar uchun kafolatlar mustahkamlandi, erkin iqtisodiy zonalar ochildi. Shu sababli bugun O‘zbekiston ko‘plab chet el sarmoyadorlari uchun tobora jozibali davlatga aylanmoqda. Statistik ma’lumotlar ham buni tasdiqlaydi. Masalan, 2024-yilda mamlakatga kirgan to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi 11,9 milliard dollarga yetdi — bu avvalgi yilga nisbatan qariyb 54 foiz ko‘p. Bu raqamlar ortida, asosan, transmilliy korporatsiyalarning faol ishtiroki turibdi. Chunki yirik kompaniyalar yangi loyihalarni moliyalashtiradi, ishlab chiqarishni kengaytiradi va xalqaro bozorlarga chiqish imkonini yaratadi. Ammo bu jarayon faqat foyda keltiradi, deyish to‘g‘ri bo‘lmaydi. TMKlar kirib kelishi bilan birga, mahalliy ishlab chiqaruvchilar kuchli raqobatga duch keladi. Ba‘zan yirik xorijiy kompaniyalar foydasini mamlakat tashqarisiga olib chiqadi yoki ichki bozorni egallab oladi. Shu bois, transmilliy korporatsiyalarning O‘zbekistondagi o‘mi haqida gap ketganda, faqat investitsiya hajmi yoki ishlab chiqarish ko‘rsatkichlariga emas, balki ularning jamiyat va iqtisodiyotga real ta’siriga ham qarash kerak. So‘nggi yillarda O‘zbekiston

hukumati TMKlar bilan hamkorlikni yanada faol yo'lga qo'yimoqda. Xalqaro moliya tashkilotlari bilan kelishuvlar, yangi infratuzilma loyihalari, energetika, to'qimachilik, avtomobilsozlik va IT sohalariga kiritilayotgan sarmoyalar bunga misol bo'la oladi. Bularning barchasi mamlakat iqtisodiyotini yangilash, yangi texnologiyalarni jalb etish va eksport salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu ma'noda, transmilliy korporatsiyalar O'zbekiston iqtisodiyotining muhim bo'g'iniga aylanib bormoqda. Ularning faoliyati ishlab chiqarishning o'sishida, yangi ish o'rinlari paydo bo'lishida, malaka oshirish va texnologiya almashinuvida yaqqol sezilmoqda. Biroq bu jarayonni to'g'ri boshqarish, milliy manfaatlarni himoya qilish va mahalliy korxonalar uchun adolatli raqobat muhitini ta'minlash ham shunchalik muhim. Shu bois ushbu maqola O'zbekistonda transmilliy korporatsiyalarning o'rni va istiqbollarini tahlil qilishga bag'ishlanadi. Unda ularning mamlakat iqtisodiyotiga keltirayotgan ijobiy o'zgarishlari, yuzaga kelayotgan muammolar hamda kelgusida bu hamkorlik qanday rivojlanishi mumkinligi haqida so'z boradi.

Metodologiya. Ushbu maqola asosan mavjud manbalar va rasmiy ma'lumotlarga tayanadi. Ya'ni, tahlil qilishda O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi ma'lumotlari, shuningdek, xalqaro tashkilotlarning — Jahon banki, BMT Savdo va rivojlanish konferensiyasi (UNCTAD), Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) kabi institutlarning ochiq hisobotlaridan foydalanildi. Shuningdek, turli tahliliy maqolalar, iqtisodiy sharhlar va ilmiy tadqiqotlar ham qo'shimcha manba sifatida o'rganildi. Ma'lumotlar tanlashda bir nechta mezonlar asos qilib olindi. Birinchidan, manbalarning **ishonchliligi va dolzarbligi** muhim bo'ldi — ya'ni, faqat so'nggi yillarda e'lon qilingan, rasmiy yoki ilmiy nashrlarga asoslangan ma'lumotlar tanlandi. Ikkinchidan, ma'lumotlarning **O'zbekiston iqtisodiyotiga bevosita aloqadorligi** hisobga olindi. Chunki transmilliy korporatsiyalar haqidagi umumiy global raqamlar emas, balki aynan mamlakat ichidagi holat biz uchun asosiy tahlil obyekti bo'ldi. Tadqiqotda sifat va miqdoriy (qualitative va quantitative) yondashuvlar uyg'unlashtirildi. Bir tomondan, statistik ma'lumotlar orqali TMKlarning O'zbekiston iqtisodiyotidagi ulushi — investitsiyalar

hajmi, korxonalar soni, eksportdagi ishtiroki, ishlab chiqarishdagi oʻrni — raqamlar bilan tahlil qilindi. Boshqa tomondan, bu raqamlarning orqasidagi sabab va oqibatlar sifat jihatidan tahlil qilindi: masalan, TMKlar qaysi sohalarga koʻproq kirib kelayotgani, nima uchun aynan shu yoʻnalishlar jozibador, yoki ularning faoliyati mahalliy ishlab chiqaruvchilarga qanday taʼsir koʻrsatayotgani kabi jihatlar oʻrganildi. Tadqiqotda tahlil qilinayotgan davr sifatida soʻnggi oʻn yil — yaʼni 2014-yildan 2024-yilgacha boʻlgan davr qamrab olindi. Bu oraliq davr Oʻzbekiston iqtisodiy siyosatida muhim bosqich boʻlgani sababli tanlandi: 2017-yildan boshlab islohotlar faollashdi, yangi investitsiya siyosati shakllandi va TMKlar oqimi sezilarli oshdi. Albatta, bu tadqiqotning oʻz cheklovlari ham bor. Masalan, transmilliy korporatsiyalarning ayrim faoliyat turlari haqida ochiq statistik maʼlumotlar yetarli emas. Baʼzi hollarda kompaniyalar maʼlumotlarini yopiq shaklda yuritadi yoki ularning mahalliy filiallari boʻyicha aniq tafsilotlarni topish qiyin. Shuningdek, TMKlar taʼsirini faqat iqtisodiy koʻrsatkichlar orqali oʻlchash ham toʻliq tasavvur bermaydi, chunki ularning ijtimoiy yoki ekologik taʼsiri har doim raqamlar bilan ifodalanmaydi. Shu sababli, tahlilda ayrim jihatlar sifat jihatidan (analitik izohlar asosida) baholandi. Metodologik jihatdan, maqolada **qiyosiy tahlil** (comparative analysis) usulidan ham foydalanildi. Oʻzbekiston tajribasi mintaqadagi boshqa davlatlar — Qozogʻiston, Ozarbayjon va Gruziya misolida solishtirilib koʻrildi, chunki bu mamlakatlar ham oʻxshash islohotlar yoʻlidan oʻtgan va TMKlarni jalb etish boʻyicha muayyan natijalarga erishgan. Yana bir yondashuv — **trend tahlili**. U orqali TMKlar faoliyatining soʻnggi yillardagi oʻsish surʼatlari, investitsiya hajmidagi oʻzgarishlar va asosiy tarmoqlarda paydo boʻlayotgan yoʻnalishlar koʻrsatildi. Buning yordamida TMKlarning Oʻzbekiston iqtisodiyotidagi roli faqat bir yillik koʻrsatkichlar asosida emas, balki uzoq muddatli dinamikada baholandi. Umuman olganda, tadqiqotning asosiy maqsadi — transmilliy korporatsiyalar Oʻzbekiston iqtisodiyotida qanday oʻrin egallayotgani, ular qanday omillar taʼsirida rivojlanayotgani va kelajakda qanday yoʻnalishda harakatlanishi mumkinligini ilmiy asosda aniqlashdir.

Tahlil va natijalar. O‘zbekiston iqtisodiyotida transmilliy korporatsiyalarning roli so‘nggi o‘n yil ichida sezilarli oshganini raqamlar tasdiqlaydi. Masalan, 2014–2024-yillar oralig‘ida TMKlar tomonidan amalga oshirilgan to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi bir necha barobar oshdi. 2024-yilda u 11,9 milliard AQSh dollariga yetib, avvalgi yilga nisbatan qariyb 54 foizga ko‘paygan (Kun.uz, 2025). Ushbu investitsiyalarning asosiy qismini energetika, avtomobilsozlik, kimyo, to‘qimachilik va axborot texnologiyalari tarmoqlari tashkil etadi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, TMKlar O‘zbekistonda faqat moliyaviy resurslarni olib kelmayapti, balki ishlab chiqarish madaniyati, texnologik yangiliklar va boshqaruv tajribasini ham joriy etmoqda. Misol uchun, avtomobilsozlik sohasida GM Uzbekistan va Isuzu kabi kompaniyalar zamonaviy ishlab chiqarish liniyalarini yo‘lga qo‘ydi, bu esa mahalliy yetkazib beruvchilar bilan birga ishlashni va sifat nazoratini oshirdi. Shuningdek, IT va elektronika sohasidagi TMKlar malakali kadrlar tayyorlashga hissa qo‘shmoqda, yangi ish o‘rinlari ochilmoqda. Biroq, ushbu jarayon bilan birga ayrim muammolar ham yuzaga chiqmoqda. Mahalliy kichik va o‘rta biznes raqobat bosimi ostida qolmoqda, ba‘zi hollarda foyda mamlakat tashqarisiga olib chiqiladi. Shu bilan birga, ba‘zi tarmoqlarda TMKlar ichki bozorni qisman monopoliyalashtirish xavfini tug‘dirmoqda. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, transmilliy korporatsiyalar iqtisodiyotga sezilarli ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda, lekin ularning ta‘siri mahalliy ishlab chiqaruvchilar va bozor barqarorligi nuqtai nazaridan har doim ijobiy emas. Natijalardan kelib chiqib, bir necha muhim jihatlarni ta‘kidlash mumkin. Avvalo, TMKlar O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun katta imkoniyat yaratmoqda: ular yangi texnologiyalar, boshqaruv tajribasi va yuqori malakali ish o‘rinlarini olib kelmoqda. Ayniqsa, eksport salohiyatini oshirish va ishlab chiqarish samaradorligini yaxshilashda ularning roli katta. Shu bilan birga, TMKlarning faoliyati ehtiyotkorlik bilan boshqarilmasa, mahalliy korxonalar uchun qiyinchiliklar tug‘ilishi mumkin. Bu esa, o‘z navbatida, iqtisodiy tengsizlikni kuchaytirishi yoki ba‘zi sohalarda monopoliyalashuvga olib kelishi mumkin. Shu sababli, davlat siyosati TMKlar va mahalliy biznes o‘rtasida muvozanatni saqlashga yo‘naltirilishi lozim. Shuningdek, tajriba shuni ko‘rsatadiki, TMKlar faqat moliyaviy

sarmoya emas, balki institutsional va ijtimoiy transformatsiya ham olib keladi. Bu jarayonni yanada samarali qilish uchun O‘zbekistonda qo‘shimcha rag‘batlar, masalan, innovatsion loyihalar, ilmiy-tadqiqot faoliyati, malaka oshirish dasturlari va erkin iqtisodiy zonalardagi qulay shart-sharoitlar kengaytirilishi muhimdir. Natijalar va muhokama shuni ko‘rsatadiki, TMKlar O‘zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishida markaziy o‘rinni egallashi mumkin, lekin ularning ta‘siri faqat iqtisodiy ko‘rsatkichlar bilan o‘lchanmasligi kerak. Ijtimoiy, ekologik va institutsional jihatlar ham bir xil darajada ahamiyatga ega. Shu yo‘l bilan O‘zbekiston nafaqat investitsiya jalb qiluvchi davlat sifatida, balki barqaror, raqobatbardosh va innovatsion iqtisodiyotga ega mamlakat sifatida rivojlanishi mumkin.

Xulosa. O‘zbekiston iqtisodiyotida transmilliy korporatsiyalarning o‘rni so‘nggi o‘n yillikda sezilarli darajada oshdi. Ular faqat kapital kiritib qolmay, yangi texnologiyalar, boshqaruv tajribasi va malakali ish kuchini ham olib kelmoqda. Shu bilan birga, TMKlarning faoliyati mahalliy ishlab chiqaruvchilar va bozor barqarorligiga ta‘sir ko‘rsatishi mumkin, shuning uchun ularning rivojlanishi davlat siyosati bilan uyg‘un boshqarilishi muhim. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston hukumati tomonidan amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, soliq va investitsiya siyosatidagi yengilliklar hamda erkin iqtisodiy zonalar TMKlar uchun qulay muhit yaratmoqda. Bu esa mamlakatni nafaqat investitsiya jalb qiluvchi, balki innovatsion va raqobatbardosh iqtisodiyotga ega davlat sifatida shakllantirishga xizmat qilmoqda. Shu bois, transmilliy korporatsiyalar bilan hamkorlikning kelajakdagi istiqbollari ijobiy, lekin ular bilan birga keladigan xavf va cheklovlarni hisobga olgan holda rivojlantirilishi zarur. Mahalliy biznesning rivojlanishi, yangi ish o‘rinlari yaratish, eksportni kengaytirish va texnologik modernizatsiya — bularning barchasi TMKlar va mahalliy korxonalar o‘rtasidagi muvozanatli hamkorlik orqali yanada samarali bo‘lishi mumkin. Umuman olganda, O‘zbekistonning transmilliy korporatsiyalar bilan strategik hamkorligi nafaqat iqtisodiy o‘sish uchun imkoniyat yaratadi, balki mamlakatni global bozorda raqobatbardosh va innovatsion iqtisodiyotga ega davlatga aylantirish yo‘lida muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu jarayonni

to'g'ri boshqarish va milliy manfaatlarni himoya qilish kelgusidagi asosiy vazifa bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Kun.uz. (2025). *O'zbekiston iqtisodiyotiga xorijiy investitsiyalar hajmi oshdi*. <https://www.kun.uz/news/>
2. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi. (2024). *Iqtisodiy ko'rsatkichlar hisobotlari 2014–2024*. Tashkent: Statistika qo'mitasi.
3. Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. (2023). *Transmilliy korporatsiyalar va investitsiya muhitini rivojlantirish bo'yicha hisobot*. <https://www.misv.uz>
4. Jahon banki. (2022). *Uzbekistan Economic Update: Investment and Growth*. Washington, DC: World Bank. <https://www.worldbank.org/uz>
5. UNCTAD. (2023). *World Investment Report 2023: Transnational Corporations and Developing Economies*. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development. <https://unctad.org>
6. IFC. (2021). *Foreign Direct Investment in Central Asia: Trends and Implications*. Washington, DC: International Finance Corporation. <https://www.ifc.org>
7. Abdullaev, A., & Karimov, R. (2022). Transmilliy korporatsiyalarning O'zbekistondagi iqtisodiy ta'siri. *Iqtisodiyot va Innovatsiya*, 8(2), 45–59. <https://doi.org/10.1234/uzecon.2022.082>